

fejlemény azonban, hogy a kishatárforgalmi rendszer mindhárom részletebben tárgyalt ország (Magyarország, Szlovákia, Románia) általi bevezetésével, a vízumdíjak csökkentésével, illetve a vízumügyi eljárások színvonalasságával, korrektségével – egy ukrainai felmérés szerint utóbbi tekintetben Magyarország élen jár – a kárpátaljai határsáv hátránya fokozatosan csökkenhet.⁹⁵

MŰHELY

Vékony Dániel

Változó állami reakciók a muszlimok nyugat-európai jelenlétére Various state reactions to the Muslim presence in Western Europe

Concerning the official situation of Islam: in France Islam has gained official acknowledgment similar to the other Churches; in the UK the primacy of the Anglican Church renders equal status impossible; in Germany the negotiations between the Muslim communities and the state have only recently begun that might lead toward a future acknowledgement of Islam.

Bevezetés

A tanulmány célja az állam muszlim kisebbségekkel szemben alkalmazott együttélési modelljének bemutatása az állam és a muszlim közösségek intézményes kapcsolatán keresztül. A terjedelmi korlátokat figyelembe véve vizsgálódásunkat három országra szűkítjük le: Franciaországra, Németországra, és Nagy-Britanniára. Választásunk azért esett ezekre az országokra, mert ezek rendelkeznek a legnagyobb muszlim népességgel Nyugat-Európa országai közül¹, illetve azért, mert mindhárom ország – más-más háttér miatt – teljesen különböző elgondolást használva próbál megfelelő intézményi megoldást találni a muszlim kisebbségek által jelentett kihívásokra. Míg Franciaország sajátos politikai nemzet-felfogásának köszönhetően egy olyan integrációs politikát folytat, amit egyesek asszimilációnak tartanak², addig Nagy-Britanniában az elmúlt évekig a multikulturalizmus mellett törtek lándzsát a politikusok. Németország a Gasterbeiter modellnek

⁹⁵ A schengeni országok konzulátusainak munkáját értékelő felmérés szerint az magyar képviselők végzik a leggyorsabban a vízumügyi eljárásokat. Мітряєва Світлана Іванівна: «Україна–Угорщина/ЄС: візовий контекст взаємовідносин». In: Ровиток гуманітарного співробітництва в українсько-угорському прикордонному регіоні: аналіз, оцінки. Матеріали міжнародного круглого столу 26-27 січня 2011 року, м. Ужгород. Видавництво «ЛІРА», Ужгород, 2011. Lásd még: Ольга Єгорова: «Візова політика Генерального Консульства Угорської Республіки в м. Ужгороді», In: «Візова політика Угорщини та Словаччини в консульських установах на території Закарпатської області». Аналітичний звіт, ред. Мітряєва Світлана Іванівна, Центр стратегічного партнерства.

¹ Többek között az európai muszlimok számáról és annak várható alakulásáról készített kiterjedt elemzést a Pew Research Center, lásd: Pew Research Center, *The Future of the Global Muslim Population – Projections for 2010-2030*, Pew Research Center, Washington DC, USA, 2011, forrás: <http://pewresearch.org/pubs/1872/muslim-population-projections-worldwide-fast-growth>, letöltve 2011.12.11.

² Lásd erről: Riva Kastoryano, *French secularism and Islam – France's headscarf affair*, in Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero(eds.), *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*, Routledge, UK, 2006. és Patrick Simon and Valérie Sala Pala, *"We're not all multiculturalists yet": France swings between hard integration and soft anti-discrimination*, in Steven Vertovec & Susanne Wessendorf(eds.), *The Multiculturalism Backlash*, Routledge, UK, 2010

köszönhetően sokáig egész sajátos politikát valósított meg, aminek a célja nem az integráció, hanem a jövőbeni visszatelepülés elősegítése volt.

A tanulmány első részében röviden bemutatjuk a muszlim betelepülés történetét a második világháború után, rávilágítva a témánk szempontjából releváns sajátosságokra, illetve a tárgyalt együttélési megoldásokra; a második részben az egyes országokat sorra véve elemezzük a muszlim kisebbségek és a többségi társadalom, illetve az állam viszonyát.

Muszlim bevándorlás Nyugat-Európába

A muszlimok nagy tömegben a második világháború után érkeztek a nyugat-európai országokba. A tömeges betelepülés fő oka az volt, hogy a háború utáni újjáépítés során az említett országok gazdasági látványos növekedésnek indultak, amelyet már nem lehetett európai forrásokból kielégíteni. Nagy-Britannia és Franciaország hanyatlóban lévő gyarmatbirodalmára, illetve a frissen függetlenedett egykori gyarmataira támaszkodott. Németország nem volt ilyen egyszerű helyzetben, gyarmatai nem lévén, bilaterális szerződéseket kötött több állammal a vendégmunkások, az ú.n. "Gastarbeiterek" határozott idejű szerződéséről. Ezek a korai döntések ma is alapvetően meghatározzák a vizsgált államok muszlim kisebbségeinek képét. Ugyan a 1970-es évek során meginduló második betelepülési hullám³, valamint az azt követő illetve azzal párhuzamosan zajló harmadik hullám során⁴ a muszlim csoportok minden szempontból heterogénné váltak, ma is megfigyelhető ezekben az országokban egyes etnikai csoportok dominanciája⁵.

A betelepülő muszlim kisebbségek ugyan változatos helyekről érkeztek, azonban bizonyos jellemzők mindegyik ország muszlim lakosságára jellemzőek. Az első közös elem, a már említett heterogenitás, illetve a sokszínű felépítés mellett jelenlévő egy, vagy néhány származási országból érkezők túlsúlya. Egy másik számunkra releváns jellemző, az átlagosnál

³ Itt elsősorban a már az országban élő, elsősorban férfi munkavállalók családtagjainak letelepedését értjük, akik a borús gazdasági kilátások ellenére is úgy döntöttek, még mindig jobb egy bizonytalan európai jövő, mint egy még kevésbé biztos az ő hazájában.

⁴ A harmadik hullám alatt a családgyesítésektől független, elsősorban politikai okokból Nyugat-Európában menedéket kereső muszlimok letelepedését értjük.

⁵ Ilyen Nagy-Britanniában az indiai szubkontinens országainak muszlim csoportjai (Pakisztán, Banglades és India). Franciaországban elsősorban a Magreb országok illetve a Nyugat-Afrika szubszaharai országai említhetők meg. Németország esetében a török csoportok dominanciájához nem férhet kétség.

rosszabb szociális helyzet⁶. Az előző két pontból is következően mind-egyik vizsgált országban az állami szereplők aktív közreműködésére volt szükség, annak érdekében, hogy létrejöhessenek intézményes kapcsolatok az állam és a muszlim közösségek között⁷. Végül pedig az egyes muszlim csoportok közötti rivalizálást kell kiemelnünk, amely néha kihat állammal fentartott intézményes kapcsolatokra is⁸.

Együttélési modellek

Az egyes országok tanulmányozása előtt sorra kell vennünk azokat az együttélési kereteket, amik az általunk vizsgálandó társadalmakat jellemzik. A keretrendszer felvázolásakor elsősorban a Tariq Modood által felvázolt csoportosítást vesszük alapul⁹, azt kiegészítve más szakértők gondolataival. Modood összesen három együttélési elvrendszert különít el a többségi társadalom és a mellette, vele élő kisebbségek relációjában: az asszimilációt, az integrációt, valamint a multikulturalizmust. Szerinte az asszimiláció egy olyan egyirányú folyamat, amely során a befogadó társadalom intézményei, identitása, stb. lényegében változatlanok maradnak, és a változás csupán a szóban forgó kisebbséget érinti¹⁰.

⁶ Ennek okai sokrétűek, a területi korlátok miatt itt most csupán a szegénységet, az átlagosnál magasabb gyerekszámot és az alacsony iskolázottság miatti hátrányos helyzetet, illetve a letelepedés okozta bürokratikus és egyéb kihívásokat említjük meg.

⁷ Az állami szerepvállalás mikéntjére a későbbiekben még visszatérünk.

⁸ Franciaországban sokáig a párizsi mecset kapott kitüntetett szerepet a CFCM (Conseil Francaise de Culte Musulmane) megalakítása előtt. Ebben az országban az egyes etnikai csoportokat külön ernyőszervezetek fedik le, de más, az etnikai hovatartozást figyelmen kívül hagyó szervezetek is létrejöttek. Nagy-Britanniában még a Labour kormány alatt történt egy látványos szakítás a MCB (Muslim Council of Britain) és a kormány között, aminek hatására a kormány a Sufi Muslim Councilal való szorosabb kapcsolat mellett döntött, mielőtt elásta volna a csatabárdot az MCB-vel. Németország esetében is számos, több mecsetet tömörítő szervezetet találunk, amelyek közül több a németországi muszlimok képviselőjének ellátására törekszik. Itt most a teljesség igénye nélkül csupán néhány szervezetet említünk meg: a DITIB (Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion, Diyanet Islari Türk-Islam Birliği), ami a török vallásügyi szerv németországi fiókszervezete, az IR (Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland) és a ZMD (Zentralrat der Muslime in Deutschland). Ezek között a szervezetek között húzódo ellentét végeredményben arra vezethető vissza, hogy mindegyik szeretné csupán saját magáénak tudni a muszlimok képviselőjét az állammal fenntartott kapcsolatok terén.

⁹ A Modood féle csoportosítást lásd: Tariq Modood, *Multiculturalism, Polity Press, Cambridge, 2007, 46-49.o.*

¹⁰ u.o.

Modood szerint az asszimiláció egyik lehetséges alternatívája az integráció¹¹. Ez a megoldás már kétirányú, a többség és kisebbség aktív szerepét feltételező társadalmi folyamatot takar, amely során mind a két fél oldalán változások zajlanak le annak érdekében, hogy az adott kisebbség, vagy kisebbségek beilleszkedése a társadalomba zökkenőmentesebb legyen.

Ezt a logikát továbbgondolva a multikulturalizmus¹² és az integráció közötti egyik legnagyobb különbség abban áll, hogy míg az integrációs rendszerben az összes kisebbség ugyanabban az elbánásban részesül, addig a multikulturalizmus – Modood szerint – egy olyan stratégia kialakítását igényli, ami az adott intézményrendszer sajátosságait, illetve minden kisebbség sajátos helyzetét figyelembe véve alakítja ki az új társadalmi intézményeket¹³. Ebben az esetben a legnehezebb kérdés az, hogy a többségi társadalom és a mellette élő kisebbségek milyen közös nevezőben képesek megállapodni a társadalmat összetartó értékek, szabályok, intézmények terén, hiszen enélkül a szegregáció veszélye fenn áll. Ezzel együtt szükséges kiemelnünk azt, hogy nem létezik egy olyan konkrét ideológia, vagy társadalmi program, amelyet multikulturalizmus néven az összes szakértő elfogad. Nem is megfelelő, hogy ahány szakértő, annyi féle multikulturalizmus definíció létezik¹⁴.

Az utolsó olyan “együttélési modell” amivel foglalkoznunk kell, a szegregáció, Rostoványi Zsolt olvasatában egy olyan folyamat, amelynek során a társadalmi csoportok egymástól elkülönülnek. Elképzelhető, hogy

¹¹ u.o.

¹² Sajnos ennek a tanulmánynak a keretei nem teszik lehetővé annak a bemutatását, hogy a multikulturalizmus, mint a társadalmat szabályozó keretrendszer mennyire sokszínű, és változatos. Még a témával foglalkozó szakemberek körében is csupán abban van egyetértés, hogy nem beszélhetünk úgy a multikulturalizmusról, mint egy jól kiforrott, konkrét határok által körülvetett ideológiáról, vagy dogmáról. A multikulturalizmus tárgyköréhez lásd bővebben: Modood, *Multiculturalism* i.m., Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero (eds.), *Multiculturalism, Muslims and i.m.*

¹³ Steven Vertovec & Susanne Wessendorf (eds.), *The Multiculturalism Backlash* i.m.

¹⁴ Tariq Modood, *Multiculturalism*, i.m. 47-49.o.

¹⁴ A teljesség igénye nélkül itt most csak két aspektusra hívjuk fel a figyelmet: Will Kymlicka például 3 fajta multikulturális együttélési rendszert különböztet meg: a többek között Kanadára alkalmazható öslakosokkal összefüggő multikulturalizmus, egy történelmi etnikai kisebbséggel kapcsolatos multikulturalizmus (pl. Spanyolország) és végül a mi esetünkben is használt bevándorlók, illetve leszármazottaik, és a többségi társadalom relációjában meglévő multikulturalizmust. Bővebben lásd: Will Kymlicka, *The rise and fall of multiculturalism?*, in Steven Vertovec & Susanne Wessendorf (eds.), *The Multiculturalism Backlash*, Routledge, UK – 2010. Egy másik vitatott pont az állam semlegességének problémája. Míg Charles Taylor szerint az állam semlegessége alapvető feltétele a multikulturalizmusnak, addig Modood és Kastroyano azt emelik ki, hogy a legtöbb esetben ez az egyenlőség az állami intézmények történelmi háttere miatt sem adott, megvalósítása komoly ellenállásba ütközik az európai környezetben. Bővebben lásd: Tariq Modood and Riva Kastoryano, *Secularism and the accommodation of Muslims in Europe*, in Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero(eds.), *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*, Routledge, UK, 2006

az adott országban élő társadalmi csoportok a gazdaság, vagy a politika területén egymással kapcsolatban állnak, azonban kulturálisan a kapcsolatok száma csekély¹⁵.

Muszlim kisebbségek és az állam viszonya Franciaországban, Nagy-Britanniában és Németországban

A következőkben sorra vesszük a fent említett országok által alkalmazott együttélési megoldásokat, illetve megvizsgáljuk azt, hogy ehhez képest hogyan alakul az állam és muszlim kisebbségek viszonya a nyilvános térben.

Franciaország

Az általános vélekedés szerint a francia politika a kisebbségek kérdését elsősorban a politikai nemzet fogalmával összefüggő asszimilációs politikával kívánja megoldani. Ennek lényege az, hogy a francia politikai nemzetfelfogásra alapozva minden francia állampolgár egyenlő, ugyanolyan jogok illetik meg és ugyanolyan kötelezettségei vannak. Ebből az elgondolásból adódik, hogy a francia állam nem képes kezelni az etnikai kisebbség fogalmát, hiszen ez szétfeszítené az egyenlőség elvén alapuló társadalmi szerkezetet. Az etnikai kategória helyett az állam a kulturális csoportok létrehozását támogatja és engedi meg. Így bárki, illetve bármilyen csoport létrehozhat kulturális egyesületeket, amik valamilyen közös elem mentén kötik össze az emberek bizonyos csoportjait. Az 1905-ös, az egyház és az állam szétválasztását szabályozó törvény is minden vallási csoportot kulturális egyesületként ismer el¹⁶. Ez a muszlimok esetében sincs másképp: a 2003-ban életre hívott Conseil Français du Culte Musulman (CFCM) feladata pontosan az, hogy a társadalom muszlim tagjai és az állam közötti közvetítő szerepet ellássa. Ennek a szervezetnek a megteremtésével emelték be az iszlámot a francia állami rendszerbe. A szerkezeti struktúra megalkotásakor az állam, és – személy szerint – Nicolas Sarkozy belügyminiszterként is jelentős szerepet vállalt abban, hogy a vállalkozás sikerre érdekében minél nagyobb legitimitációja legyen a létrejövő szervezetnek¹⁷.

¹⁵ Lásd: Rostoványi Zsolt, *Európai (euro-)iszlám, vagy iszlám Európában*, in: Rostoványi Zsolt (szerk.), *Az Iszlám Európában*, Aula, Budapest, 2010 45.o.

¹⁶ Az eredeti törvény célja a katolikus egyház befolyásának minimalizálása volt, egy, az egyházak felé semleges állam létrehozásával párhuzamosan.

¹⁷ A CFCM létrehozása előtt is történtek kísérletek mind két fél részéről annak érdekében, hogy egy állam által elismert, lehetőleg Franciaország összes muszlim közösségét képviselő

A CFCM létrejötté jó példája a francia politika kettősségének, melyben az asszimiláció és az integráció elemei egyaránt megtalálhatóak. Egyfelől egy, már meglévő keretrendszerbe illesztették be a heterogén muszlim közösségeket képviselő CFCM-et. Másrésztől azonban a CFCM kialakításánál – aktív állami szerepvállalással ugyan – egy sajátos, egyedi intézményi struktúra jött létre. Ennek a struktúrának az alapja a franciaország területén található mecsetek, illetve Franciaország regionális, illetve területi közigazgatási felosztása. A CFCM-ben meghatározó szerepet játszó szervezetek közül azonban a legtöbb nem csupán vallási-, sokkal inkább kulturális, és egyéb, a muszlimokat érintő más érdekvédelmi feladatokat is ellát¹⁸. Így a CFCM kizárólag vallási szerepe erősen megkérdőjelezhető. Riva Kastroyano szerint a CFCM létrehozásának másik célja egy olyan "francia iszlám" megteremtése, amelyik mentes a külföldi befolyástól¹⁹. Ennek a szándéknak a kivitelezése azonban több akadályba is ütközik. Gondoljunk csak arra a tényre, hogy a Párizsi Nagymecset imámja az algériai kormánytól kapja a fizetését²⁰, vagy hogy a török állam közvetlenül jelen van a CFCM-ben, köszönhetően a török állam által felügyelt DITIB²¹ tagságának a CFCM-ben²². Nem tartja pozitív fejleménynek a CFCM létrejöttét Olivier Roy sem, szerinte ez a szervezet hozzásegít ahhoz, hogy az iszlám váljon a francia muszlimok identitásának meghatározó elemévé, ami a társadalom vallási vonalak mentén való szétszakadásával fenyeget²³. Mindenesetre a CFCM létrejöttével az iszlám, Franciaország második legnagyobb vallása végre megkapta a hivatalos állami elismerést, és ez semmiképpen nem elítélendő fejlemény.

Visszatérve az integráció és asszimiláció kérdésköréhez, Szűcs Anita szerint a muszlimok esetében ez sok esetben kiegészült a szegregáció egyes

szervezet jöjjön létre. A muszlim csoportok közötti belső konfliktuosok miatt ez azonban 2003-ig váratott magára. A CFCM létrejöttéről, illetve Sarkozy szerepéről a szervezet életrehívásával kapcsolatban lásd: Szűcs Anita, "Szabadság, egyenlőség, testvériség" és a rasszizmus: muszlimok Franciaországban, in: Rostoványi Zsolt (szerk.), *Az Iszlám Európában*, Aula, 2010, 284-288.o.

¹⁸ A CFCM-et alkotó szervezetek bizonyos muszlim csoportokat képviselnek, így a Párizsi Nagymecset algériai-, az FNMF marokkói a Diyanet török érdekeket képvisel. Az OUIF-et egyes szakértők a Muszlim testvérekhez kötik. A CFCM-et alkotó legfontosabb, szervezetekről lásd: John R. Bowen, *Can Islam Be French?*, Princeton University Press – Princeton, USA, 2010

¹⁹ Riva Kastroyano, *French secularism and Islam – France's headscarf affair*, in: Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero(eds.), *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*, Routledge, UK, 2006, 64.o.

²⁰ Szűcs Anita, i.m. 229.o.

²¹ A DITIB, mozaikszó a Diyanet Isleri Türk Islam Birliği török kifejezést takarja. Ez egy, a török állam által ellenőrzött szervezet, ami nem csupán a hazai, de a külföldi, így a nyugat-európai török muszlim közösségek ellenőrzését is célul tűzte ki.

²² John Bowen, *Can Islam be French?*, i.m. 60.o.

²³ Roy-t John Bowen idézi, lásd: John R. Bowen, *Why the French Don't Like Headscarves?*, Princeton University Press, Princeton, USA, 2007, 188-189.o.

elemeivel is²⁴. Gondoljunk csak a francia nagyvárosok körül kiépült banlieu-k világára, ahol a 2005 őszen látványos zavargásokra került sor! E külvárosok kialakulásának előzményeként még az 1960-as években kormányzati dokumentumok mondták ki, hogy egyes bevándorlók annyira idegenek a francia kultúrközegből, hogy jogilag ugyan integrálhatók, de kulturálisan nem²⁵. A többségi társadalom és az újonnan érkezett kisebbségek térbeli elkülönülése a diszkrimináció új formáihoz vezetett²⁶. A szegregáció és az asszimiláció kettősének az 1980-as évek vetettek véget. A Francois Mitterrand által dominált időszak alatt ha gyökeresen nem is, de mindenképpen megváltozott a francia politika viszonyulása a muszlimok és más kisebbségek jelentette problémákhoz. Az olyan szervezetek, mint az SOS Racisme életre hívása jól példázzák ezt a folyamatot. A mitterrandi politika lényege a bevándorlás és a már bevándoroltakkal foglalkozó politika szétválasztása volt. Ennek egyik sarokköve volt a bevándorlók jogainak szélesítése, és egy olyan, a két fő politikai erő között létrejövő konszenszus megalkotása volt, amely az integrációra helyezte a hangsúlyt az asszimilációval szemben. Erre azért is volt szükség, mert a Front National 1980-as évekbeli előretörésével a kérdés folyamatosan a belpolitikai napirenden volt, van. Az integrációs politika csúcspontjaként 1989-ben felállították az Integrációs Főtanácsot (Haut Conseil à l'intégration, HCI). Szűcs Anita szerint állásfoglalásaiban inkább az asszimilációs politika, mint az integráció dominál²⁷. A HCI által 1991-ben kiadott hivatalos doktrína szerint is ez a két elem egyszerre van jelen a testület értékrendjében²⁸.

Egy újabb mérföldkő a Lionel Jospin vezette szocialista kormányhoz fűzhető Jacques Chirac elnöksége során. A szocialista vezetésű kormány

²⁴ Szűcs Anita i.m. 236.o.

²⁵ u.o.

²⁶ Jól ismert probléma, hogy a francia vállalkozások előnyösebb elbírálás alá veszik azokat a pályázókat, akik olyan helyen adják fel egy adott állásra a pályázati anyagukat, amelyek jó környékeknek számítanak. Az olyan pályázatok, amelyek hírhedt külvárosokból érkeznek sok esetben már a feladási hely miatt is hátrányosabb megítélés alá esnek. Ennek ellensúlyozására fogott össze számos cég, létrehozva egy anonim álláskeresési rendszert. Bővebben lásd: Rachel Williams and Stephen Bates, *Call for anonymous CVs to stop job interview sexism and racism*, The Guardian 2010.01.01, forrás: <http://www.guardian.co.uk/money/2010/jan/01/job-discrimination-anonymous-cvs-report> letöltve: 2012.03.02.

²⁷ Szűcs Anita i.m. 245.o.

²⁸ A HCI által kiadott doktrína szerint a cél nem az asszimiláció, hanem a közös értékek hangsúlyozása mellett a másság felhasználása egy új társadalom kialakítása érdekében. Emellett azonban a dokumentum azt is megemlíti, hogy a különböző kulturális jegyek tiszteltbentartása és felhasználása mellett a közös jegyek hangsúlyozása is fontos feladat, annak érdekében, hogy a polgárok közötti egyenlőség, és a társadalmi kohézió fennmaradjon. A doktrínát idézi Patrick Simon és Valerie Sala Pala, lásd: Patrick Simon and Valérie Sala Pala: "We're not all multiculturalists yet": *France swings between hard integration and soft anti-discrimination*, in Steven Vertovec & Susanne Wessendorf(eds.), *The Multiculturalism Backlash*, Routledge, UK, 2010, 93.o.

alatt megszületett az a szemlélet, amely a bevándorlókat heterogén csoportként kezeli, az eddigi homogén egység mítoszát hátrahagyva. Az Európai Unió törvényhozás is szerepet játszott abban, hogy a francia modell elmozduljon az integráció irányába. Ebben elsősorban az EU 2000-ben megalkotott antidiszkriminációs direktívái játszottak szerepet²⁹. Ezeknek a direktíváknak a hatására születtek meg azok a diszkrimináció ellen fellépő törvények 2001-ben, 2002-ben illetve 2008-ban³⁰, amelyek hatására létrejött egy diszkrimináció elleni küzdelemnek szentelt szervezet³¹.

Összességében elmondhatjuk, hogy a francia politika muszlimokkal kapcsolatos fellépésében keveredik az asszimiláció³² és az integráció. Az asszimiláció irányába hatnak a francia politikai nemzetfelfogásból következő olyan értékek, mint a polgárok közötti egyenlőség elve, ami első ránézésre pozitív elemnek tűnik. Azonban látnunk kell azt, hogy ez a berendezkedés gátolja a hátrányos helyzetű csoportok felemelését. Sokszor azonban a politika is felhasználja saját céljaira a muszlimok jelentette problémát. Míg az 1980-as években a szocialista kormányzat lépett fel a bevándorlók hátrányos helyzete ellen, addig Nicolas Sarkozy belügyminiszterként a 2000-es évek elején a köztársaság "eretnekeként" tört pálcát a pozitív diszkrimináció mellett, a szocialista ellenzék elutasító hozzáállásával szemben. Félő, hogy a kérdés a 2012-es elnökválasztás után sem jut nyugvópontra, hiszen a Front National politikai érdeke, hogy az ésszerű vita és társadalmi konszenzus helyett, a téma folyamatosan a belpolitikai napirenden maradjon.

²⁹ Témánk szempontjából a 2000/43-as diszkrimináció ellenes, illetve 2000/78-as a foglalkoztatás területén biztosítandó egyenlő elbánással foglalkozó EU irányelvek az elsődlegesen fontosak. Lásd: 2000/43-as EU irányelv, forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:HU:HTML>, letöltve: 2012.03.05., 2000/78-as EU irányelv, forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:HU:HTML>, letöltve: 2012.03.05.

³⁰ lásd: Patrick Simon and Valérie Sala Pala, i.m. 93.o.

³¹ Haute autorite de Lutte contre les Discriminations et pour l'Egalite,

³² ALDE – Diszkriminációs és Esélyegyenlőségi főhatóság – a szervezet létrehozásának háttéréről lásd: Patrick Simon and Valérie Sala Pala, i.m. 96-98.o.

³³ Az asszimilációs szemlélet egyik legjobb példája a a Tribalat-féle asszimilációs index. A Michele Tribalat által megalkotott asszimilációs index azt követi nyomon, hogy az adott egyén mennyire illeszkedett be a francia társadalomba. Az index szerint minél vallásosabb az egyén, annál kevésbé valósult meg az asszimiláció. Ez, a mléyen vallásos franciákat is sértő index jól szimbolizálja a szekuláris Franciaország dilámmáját az iszlámmal, amely ezt a szekulárs berendezkedést kérdőjelezi meg sok esetben. Az indexről Bowen bővebben lásd: Bowen, Why the French don't like headscarves? i.m. 178. ill. 195-196.o.

Nagy-Britannia

Nagy-Britannia a muszlimokhoz és más kisebbségekhez fűződő viszonyát illetően markáns változásokon ment keresztül a második világháború utáni évektől napjainkig. A passzív asszimilációtól egy a multikulturális keretrendszer felé való elmozdulással párhuzamosan, az 1960-as évektől egy másik változás is megfigyelhető a brit politikában, ami hangsúlyosan hatást gyakorolt a brit muszlimok és az állam kapcsolatára is. Ralph Grillo mutat rá, hogy a brit bevándorlással kapcsolatos politika által képzett bevándorló csoportok miként változtak az elmúlt évtizedek során³³. Míg az 1950-es és 1960-as évekre a "faji" csoportok³⁴ képzése volt jellemző, addig az azt következő évtizedek során felváltották az etnikai-, majd a kulturális, végül a vallási csoportok. Így tehát két, párhuzamos folyamat rajzolódik ki előttünk: egyfelől a kezdeti passzív asszimilációt sok területen felváltotta egy aktívabb, a multikulturalizmust zászlajára tűző politika, amit végül a multikulturalizmus elutasítása és a közös brit értékek és identitás hangsúlyozása követ. Ez a gondolat már a munkáspárti kormányok alatt is kibontakozóban volt³⁵, de végül David Cameron Münchenben elmondott beszédével teljesedett ki³⁶. Másfelől azonban a kisebbségi csoportokat felépítő elvek változásával, a vallás a kormány aktív közreműködésével bekerült az állam és a kisebbségi csoportok viszonyrendszerébe. Mivel a brit politika számára a vallás politikai jelenléte a történelmi hagyományok miatt egyáltalán nem idegen, nem meglepő, hogy végül a vallási csoportok szerinti felosztás vált a többségi társadalom és a muszlim kisebbségek közötti rendező elvvé.

Az állam és a muszlim csoportok közötti viszonyban is ugyanezt a folyamatot láthatjuk: egészen az 1990-es évekig a muszlim kisebbségek etni-

³³ Ralph Grillo – British and others, i.m. 50.o.

³⁴ A szerző az angol "race" szót használja, ami jelenthet faji, illetve rassz szerinti csoport alkotást

³⁵ David Blunkett egykori belügyminiszter már 2002-ben a multikulturalizmussal szembehelyezkedő esszét jelentetett meg. Lásd: David Blunkett, *Integration with Diversity: Globalisation and the Renewal of Democracy and Civil Society*, The Foreign Policy Centre, 2002, forrás: <http://fpc.org.uk/articles/182> letöltve: 2012.03.04. Gordon Brown 2006-os beszédében is a brit értékek mentén felépülő társadalom mellett szállt síkra. Lásd: BBC News, *Brown speech promotes Britishness*, 2006.01.14, forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4611682.stm letöltve 2012.03.05. 2006-ban Tony Blair is beállt ebbe a sora, mikor a különbségek hangsúlyozása helyett a közös értékek mellett szállt síkra egy beszédében. Lásd: Tony Blair, *The Duty to Integrate: Shared British Values*, 2006.12.08. forrás: <http://ukingermany.fco.gov.uk/en/news/?view=Speech&id=4616073>, letöltve: 2012.03.06.

³⁶ David Cameron itt az állami multikulturalizmus kudarcáról beszélt. Lásd: David Cameron, *PM's speech at Munich Security Conference*, 2011.02.05, forrás: <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-at-munich-security-conference/>, letöltve: 2012.03.01.

kai csoportjainak képviselői tartották a kapcsolatot az állami szervekkel³⁷. Az igény mind a muszlimok, mind a kormány részéről megfogalmazódott egy, a kormány és a muszlimok közötti szorosabb, intézményes kapcsolat megteremtésére. Erre azonban sokáig várni kellett, mert a heterogén, korlátozott anyagi forrással rendelkező muszlim közösségek nem voltak képesek létrehozni egy olyan egységes ernyőszervezetet, amely az összes brit muszlim csoport képviselőjét képes lett volna ellátni³⁸. Több kudarcba fulladt kísérlet után³⁹, végül is a Muslim Council of Britain (MCB) lett az a szervezet, ami a kormány és a muszlim csoportok közötti kapcsolattartást magához tudta ragadni, és azóta is kisebb-nagyobb megszakításokkal ez az ernyőszervezet képviseli az állam felé a brit muszlimokat⁴⁰. Elmondhatjuk tehát, hogy Nagy-Britannia a muszlimokkal kapcsolatos politikájában az asszimiláció után a multikulturalizmussal próbálkozott, de végül ezen túlépített, és napjainkban egy, a brit identitáson alapuló új együttélési rendszer megteremtésén fáradozik.

Látnunk kell azonban, hogy a multikulturalizmus elvetése több okból is megalapozott volt. Bár a Cameron által említett multikulturalizmus állami doktrínájának elvetése a multikulturalizmussal foglalkozók számára támadható⁴¹. A teljesség igénye nélkül vegyük sorra olyan elemeket, me-

³⁷ A brit muszlimok már az 1980-as évektől létrehoztak egy sor ernyőszervezet, ám a különböző közösségek közötti rivalizálás miatt nem jött létre egy olyan szervezet, ami a muszlimok többségének képviseletét vállalhatta volna. Salman Rushdie "Sátáni versek" című könyvének megjelenését követő tüntetések ismét megerősítették az igényt mind a muszlimok, mind a kormány részéről egy állandó intézményes kapcsolat létrehozására. 1994-ben Michael Howard belügyminiszter még azzal utasította el a muszlim közösségek megkeresését, hogy amíg nem képesek egységes szervezetet létrehozni, addig nincs mód az intézményes kapcsolatra. Mintaként a zsidó közösségek által létrehozott intézmény mintájára elképzelt szervezet szolgálhatott. Ez az Muslim Council of Britain (MCB) 1996-os megalapításában öltött testet, ami egy új korszak kezdetét jelentette a brit muszlimok és a kormány között. Ezek után megindultak az egyre intenzívebbé váló intézményes kapcsolat a brit kormány és az MCB között, ami a 2005-ös londoni merényletek után érte el tetőfokát. A témáról bővebben lásd: Humayun Ansari, *The Infidel Within' – Muslims in Britain since 1800*, Hurst & Company, London, 2004, 361-366.o.

³⁸ A kormány rövid ideig "ejtette" az MCB-t, amikor a szervezet egyik magasrangú tisztviselője egy törökországi konferencián egy, a Hamasz palesztin radikális szervezetet támogató memorandumot írt alá. Mivel Nagy-Britannia a Hamasz terroriszervezetként tartja nyilván, ez az eset a kormány és az MCB közötti kapcsolatok teljes befagyasztásához vezetett egy másik ernyőszervezet javára. Az MCB Canossa-járása után azonban a kapcsolatok normalizálódtak. Bővebben lásd: Tom Whitehead, *Government ties with MCB restored but not for deputy*, The Telegraph, 2010.01.15., forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/6998562/Government-ties-with-MCB-restored-but-not-for-deputy.html>, letöltve: 2011.05.01.

³⁹ illetve Ansari, i.m. 343-344.o.

³⁹ A kudarcba fulladt kísérletekről és a brit muszlim szervezetről bővebben lásd: Ansari i.m. 340-388.o.

⁴⁰ Tom Whitehead, i.m.

⁴¹ David Cameron is az állami multikulturalizmus doktrínját emlegeti. Itt kell felhívunk a figyelmet újra arra a tényre, hogy a mai napig Nagy-Britanniában nem született olyan dokumen-

lyek annak bizonyítékát, hogy a multikulutralizmus sosem valósult meg a brit szigeteken! A multikulturalizmus egyik alapvető feltétele a társadalmat alkotó csoportok egyenlősége. Egy olyan multikulturális társadalmi felépítés, amelynek az egyes társadalmi csoportok vallási hovatartozása az építőelve, az állam számára is feltételeket szab. Feljebb már említettük, hogy mind az integráció, mind a multikulturális együttélés egyik alapvető feltétele az állam értéksemlegessége a társadalmat felépítő csoportokkal szemben⁴². Nagy-Britanniában, ahol az anglikán államvallás az állami intézményrendszer szerves része, gyökeres változások nélkül nem valósulhat meg ez az értéksemlegesség a vallási csoportokkal szemben. Talán a sors iróniája, hogy pont akkor csillan fel a remény a többi vallási csoport emancipációjára a brit szigeteken, miután a kormány hivatalosan is eltávolodott a multikulturalizmusra épülő társadalom magvalósításától⁴³. Az oktatáspolitikai területén ugyan látványos eredményeket látunk, és a multikulturalizmus keretrendszeréhez igazodó történelemoktatás bevezetése nem megkérdőjelezhető, azonban sok esetben a muszlimok még mindig direkt vagy indirekt hátrányos megkülönböztetés áldozatai⁴⁴. Végül pedig azt kell hangsúlyoznunk, hogy a politikusok által zengett szövegek ellenére a brit társadalom jelentős része nem nézi jó szemmel a bevándorlást, illetve a bevándorlókat a hazájában⁴⁵. Talán a multikulturalizmus túl korán, túl kevés társadalmi vita mellett jelent meg a politikai vezetők szótárában.

tum, mely széleskörű vitára bocsájtvá, a multikulturalizmust, mint társadalmat felépítő doktrínát definiálta volna. Ha ehhez felidézünk a tanulmány első felében említett tény, miszerint a tudományos élet szereplői számára sincs a multikulturalizmusnak egy mindenki számára elfogadott definíciója, rájövünk, mennyire könnyen támadható a brit miniszterelnök fent említett beszédének ez a része.

⁴² Ezen értéksemlegesség létezését azonban többen kétségbe vonják. Ennek egyik alapvető oka a történelmi háttér, amely alapvetően befolyásolja a társadalmat meghatározó intézmények struktúráját. Erről bővebben később még ejtünk szót.

⁴³ A brit felsőházak, a lordok házának tervezett átalakítása során merült fel az igény, hogy az anglikán püspökök mellett más vallások képviselői, köztük muszlimok is kapjanak állandó helyet. Az eddigi brit kormányok úgy próbálták orvosolni ezt a problémát, hogy megbecsült muszlimokat neveztek ki a felsőház tagjainak. Ezek a kinevezések azonban csupán szépségtapaszként szolgálhatnak a vallási közösségek között meglévő intézményes egyenlőtlenség elkenődésére. Bővebben a kérdéstről lásd: Melissa Kite, *David Cameron studies plans for multi-faith Lords*, The Telegraph, 2011.04.23, forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8470116/David-Cameron-studies-plans-for-multi-faith-Lords.html>, letöltve: 2011.12.08.

⁴⁴ A muszlim felekezeti iskolák létrehozása körüli "óvatos" kormányzati politikáról, illetve a társadalom részéről tapasztalható elutasításról bővebben lásd: Ansari i.m. 334-339.o.

⁴⁵ Ennek az egyik legelső megnyilvánulása volt az 1958-as londoni "faji" háttérü zavarágások, amik aztán Európában elsőként a bevándorlás korlátozásához vezettek 1962-ben. Nagy-Britannia tehát a többi európai országhoz képest jóval korábban, már az 1973-as olajválság előtt jelentős lépéseket tett a bevándorlás korlátozására. Itt érdemes kiemelni még az 1980-as évek során többször kitörő brixtoni zavargásokat, amelyek során a fekete közösség mutatta ki a dühét a feketékkel szembeni rendőri brutalitás miatt.

Anélkül, hogy ezt az együttélési rendszert a maga teljes mélységében vették volna be a brit társadalomba.

Németország

Németország sokáig nem tekintette magát bevándorlási céloországnak, ez a nézet csupán a 2000-es évek elején változott meg. Karen Schönwälder szerint azzal, hogy a CDU a nagy német pártok közül utolsóként elismerte Németország bevándorlási céloország státuszát, a társadalmi vita egy új szakaszába érkezett, ami során már nem a bevándorlás létezéséről, hanem a bevándorlók társadalomban elfoglalt helyéről szólhat a vita⁴⁶. Az ide vezető út azonban eléggé hosszúra sikerült. A német sajtó 2011 őszén emlékezett meg az első török vendégmunkások érkezésének 50. évfordulójáról⁴⁷. Ennek értelmében a német politika nem letelepedőkről, hanem Gastarbeiterekről, vendégmunkásokról beszélt, és egészen a 2000-es évek elejéig tartotta is magát ehhez az elvhez. A vendégmunkásokól és családjaiktól nem követelte meg a társadalmi integrációt, mondván, hogy ez az állapot ideiglenes, a munkaszerződés lejártával a családok úgyis visszatelepülnek majd a hazájukba. Az ilyen hozzáállás következtében meghozott intézkedések nem az integráció, sokkal inkább a szegregáció irányába hatottak⁴⁸.

Az eddig felvázolt német megoldás sarokköve a szigorú állampolgársági törvény, ami szorosan a német kultúrnmemzet fogalomra épül. Eszerint a nemzethez tartozás etnikai és kulturális alapon valósul meg, így az állampolgárság odaítélése is elvben a kultúrnmemzethez tartozás feltételéhez kötött. Ennek értelmében annak, aki német állampolgár szeretne lenni, le kell mondania a másik állampolgárságáról. Ez a megoldás egy olyan helyzetet teremtett, amiben a vendégmunkások, illetve azok leszármazottaiik tömegesen élnek legálisan Németország területén anélkül, hogy német állampolgárok lennének.

⁴⁶ Karen Schönwälder, *Integration policy and pluralism in a self-conscious country of immigration*, in Steven Vertovec & Susanne Wessendorf(eds.), *The Multiculturalism Backlash*, Routledge, UK, 2010 152-153.o.

⁴⁷ 1961-ben kötötték ugyanis az első olyan bilaterális szerződést Törökország és Németország között, ami a vendégmunkások németországi foglalkoztatását szabályozza. Témánk szempontjából releváns még a Tunéziával(1965) és Jugoszláviával(1968) megkötött hasonló bilaterális szerződések. Ezzel együtt a mai napig a török közösség alkotja a német muszlim népesség döntő többségét.

⁴⁸ Gondoljunk csak a fiatalok nyelvoktatásának kérdésére! Az 1960-as évektől pontosan a Gastarbeiter-modellre építve tették lehetővé a török fiatalok számára a török nyelv tanulását a német iskolákban, mondván, hogy a gyermekeknek szükségük lesz erre a tudásra, ha majd visszatelepülnek Törökországba. A visszatelepülés, a Németországban való letelepedést szabályozó törvényeknek köszönhetően azonban a legtöbb esetben nem történt meg.

Az első próbálkozások a kialakult helyzet megoldására az 1990-es évek során Helmut Kohl kancellársága alatt kezdődtek el. Ennek értelmében megszüntették a visszatelepülés esetén folyósított támogatások rendszerét, és a bevándorló családok gyermekei számára megkönnyítették az állampolgárság megszerzését.

Az igazi irányváltásra azonban csupán a szociáldemokrata-zöld koalíció kormányzása alatt került sor, ami mellett a 2005 óta hatalmon lévő kereszténydemokrata-szabaddemokrata koalíció is kitart. Az előbb említett irányváltás két fontos törvény megszületéséhez köthető: a 2000 óta érvényben lévő új állampolgársági törvényhez⁴⁹, illetve a 2005 óta érvényben lévő bevándorlási törvényhez⁵⁰. A két törvény szelleme már jól jelzi, hogy a szegregáció és az asszimiláció elveit hátrahagyva az integráció felé mozdult el a német politika, bár ennek hosszútávú következményeit még nem látjuk. Ahogy azt Wolfgang Schäuble, akkori belügyminiszter 2006-ban megfogalmazta: már nem a bevándorlás a fő probléma, hanem a bevándoroltak, és azok leszármazottainak integrációja⁵¹. Az integráció valóban számos kihívást tartogat. Egyrészt látnunk kell azt, hogy a német kultúrnmemzet fogalom alapvetően exkluzív, ami a német lakosság bevándorlókkal szembeni alapvetően elutasító magatartásával is párosul⁵².

A 2000-es évek közepén végbement paradigmaváltás után megindult egy párbeszéd a német kormány és a muszlim közösségek között. Ennek ellenére, hogy az iszlám mind a mai napig nem kapta meg az államilag elismert státuszt, harmadik legjelentősebb vallásként kitüntetett figyelmet kap a kormánytól. Ennek a figyelemnek az egyik pozitív példája a Deutsche

⁴⁹ Az új állampolgársági törvény lehetővé teszi a bevándorlók gyermekeinek a kettős állampolgárságot. Ezeknek az embereknek 18 és 23 éves koruk között kell nyilatkozniuk arról, melyik állampolgárságot kívánják megtartani. Ez a megoldás a "ius sanguinis" dominanciája mellett lehetővé teszi a "ius soli" kiterjesztését. A kettős állampolgárság megtartása nem lehetetlen, de sok akadályt gördítenek elé. Bővebben lásd: Rostoványi Zsolt, *A németországi muszlim közösségek*, Rostoványi Zsolt (szerk.), Az Iszlám Európában, Aula, Budapest, 2010

⁵⁰ A korábban hangsúlyos visszatelepülésben való segítséget az új törvényben felváltotta a németországi integráció segítése. Ennek érdekében a bevándorlók számára kötelező nyelvi illetve kulturális kurzusokat biztosítanak. A kormány szerkezetében is változás történt, egy új, az integrációért felelős miniszteri poszt létesült a szövetségi kormányon belül.

⁵¹ Eredeti szöveg: "Aber die Zuwanderung ist gar nicht mehr unser Problem; unser Problem ist die Integration derjenigen, die selbst vor Jahren nach Deutschland gekommen sind oder deren Eltern und Großeltern. Und da haben wir nun einmal in Deutschland den ziemlich einmaligen Befund, dass sich die dritte Generation noch schwerer tut als die zweite." Lásd: Der Spiegel, *Unser Problem ist die Integration*, Der Spiegel 21/2006, forrás: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-47004593.html>, letöltve: 2012.03.04.

⁵² A bevándorlókkal szembeni elutasításról és Németországban a muszlimokkal szemben tapasztalható negatív diszkriminációval kapcsolatban lásd: Open Society Institute, *Muslims in Berlin*, Open Society Institute, Budapest, New York, 2010

Islam Konferenz⁵³ (DIK) életrehívása 2006-ban. Ez nem más, mint a kormány és a muszlim szervezetek között létrejött, rendszeres időközönként összeülő fórum. A fórum keretében évente egy adott témakört járnak körül. A megbeszélések során született döntések a muszlim közösségek, valamint a kormányoldal részére útmutatásul szolgálnak a jövőbeli tevékenységükkel kapcsolatban. Itt valóban egy kétirányú folyamatnak lehetünk tanúi, amely során a német kormányzat szövetségi és tartományi szintjei is részt vesznek a párbeszédben, és az azt követő politikai döntések végrehajtásában a németországi muszlim közösségekhez hasonlóan.

Az iszlám ugyan a mai napig nem elismert vallás Németországban, bár ez a helyzet a következő évek során változhat. Ehhez azonban számos kérdést meg kell válaszolni: milyen formában történjen az elismerés, mely közösségeket ismerjék el, melyeket nem, stb. Kétségtelen, hogy a 2000-es évektől egy, a muszlim kisebbségek számára igen aktív politikai paradigma váltás következett be, ami során egy olyan törekvést látunk, mely az iszlámot és a német nemzetfogalmat közelebb hozná egymáshoz. Az elmúlt években folytatott, – Rostoványi Zsolt szerint – vegyes eredményeket produkáló Leitkultur vita⁵⁴ ellenére a közeli jövő biztatónak látszik azzal kapcsolatban, hogy az iszlám elfoglalja azt a helyet a német társadalomban, amire az ott élő több millió muszlim révén joggal tarthat igényt.

Összefoglalás, következtetések

Az iszlám nyugat-európai megjelenése mindhárom ország társadalmát és politikai vezetését olyan kihívás elé állította, amit mind a mai napig nem sikerült megnyugtatóan rendezni. Az iszlám állami elismerését alapul véve azt láthatjuk, hogy míg Franciaországban az iszlám megkapta azt az intézményi elismerést, amit a többi egyház, addig Nagy-Britannia esetében ez az egyenlő státusz már az anglikán egyház primátusa miatt sem lehetséges.

⁵³ A DIK felépítéséről és tevékenységéről lásd a szervezet honlapját, <http://www.deutsche-islam-konferenz.de> letöltve: 2012.03.05.

⁵⁴ A Leitkultur vitát Bassam Tibi Leitkultur kifejezése indította el. Ebben Tibi egy, az európai felvilágosodás értékein alapuló kultúráról (europäische Leitkultur) beszél, amit az Európában élő vallási csoportok mint közös nevező használhatnának, amikor az együttélésről vitáznak. A vita során azonban a Leitkultur kifejezés más értelmet kapott, a résztvevők a német kultúrával (deutsche Leitkultur) kezdték egyenlővé tenni. Ez azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az iszlámot ezen új Leitkultur kifejezéssel szemben definiálják. Míg a Tibi által meghatározott jelentés még alapvetően inkluzív, addig a vita végére egy, a német kultúrát a bevándorlók kultúrája elé helyező zavaros fogalom maradt meg, amit nem csupán a muszlim, de a zsidó közösségek is elvetettek. A vitáról bővebben lásd: Rostoványi Zsolt, *A németországi iszlám közösségek*, i.m. 317-322.o.

Németországban pedig a muszlim közösségek és az állam között csak nemrég kezdődtek meg azok a tárgyalások, amik az iszlám esetleges jövőbeni elismeréséhez vezetnek. Joggal merül fel a kérdés, hogy melyik megoldás lehetne a legcélszerűbb a magyar társadalom és a magyarországi muszlim közösségek számára. A kérdés megválaszolására e sorok írója nem vállalkozik, néhány tanulság levonására azonban igen. Mindhárom ország esetében látjuk azt, hogy az állam aktív szerepvállalására volt szükség egy folyamatos intézményi kapcsolatrendszer kiépítéséhez a muszlim közösségekkel. A Magyarországi Iszlám Tanács létrejötte⁵⁵ mindenesetre biztató jel, talán itthon a muszlim közösségek maguk is képesek olyan szervezet létrehozni, ami képes egységes partnerként fellépni az állammal szemben. A másik probléma a kultúrák egyenlőségének kérdése, illetve mítosza. Amint arra Modood és Kastoryano rámutat, Európában már csak a történelmi keresztény örökség miatt sem beszélhetünk az államok értéksemlegességéről⁵⁶. Ennek belátása hozzásegítheti a társadalmat és a politikai döntéshozókat ahhoz, hogy másként tekintsenek ezekre a heterogén, hátrányos szociális helyzetű közösségekre. A Leitkultur vita Németországban, a fejkendő körüli vitasorozat és a törvényi szabályozás Franciaországban, vagy a multikulturalizmussal való szembehelyezkedés Nagy-Britanniában olyan reakcióknak tekinthetők, amelyek megkísérelnek választ adni az előbb említett, a befogadó és a bevándorló kultúrák közötti válságjelekre, konfliktusokra. A mára kialakult helyzetben főleg a muszlimok jövőbeni teljes asszimilációjáról beszélni. A kérdés az, hogy vajon a tárgyalt országok a hosszútávú békés együttélés feltételeként képesek lesznek-e kialakítani egy olyan új nemzeti identitást és intézményrendszert, ami méltó helyet ad az iszlámnak és a muszlimoknak Nyugat-Európában.

Felhasznált irodalom

Humayun Ansari, *The Infidel Within' – Muslims in Britain since 1800*, Hurst & Company, London, 2004.

Tony Blair, *The Duty to Integrate: Shared British Values*, 2006.12.08.

forrás: <http://ukingermany.fco.gov.uk/en/news/?view=Speech&id=4616073>, letöltve: 2012.03.06.

⁵⁵ Lásd: MME, *A Parlament szavazott az egyházi törvény módosításáról – egyház maradt a Magyarországi Muszlimok Egyháza*, forrás: http://iszlamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=905 letöltve: 2012.03.08.

⁵⁶ Tariq Modood and Riva Kastoryano, *Secularism and the accommodation of Muslims in Europe*, in: Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero(eds.), *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*, Routledge, UK, 2006, 168-171.o.

- David Blunkett, *Integration with Diversity: Globalisation and the Renewal of Democracy and Civil Society*, The Foreign Policy Centre, 2002, forrás: <http://fpc.org.uk/articles/182> letöltve: 2012.03.04.
- BBC News, *Brown speech promotes Britishness*, 2006.01.14, forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4611682.stm letöltve 2012.03.05.
- John R. Bowen, *Why the French Don't Like Headscarves?*, Princeton University Press, Princeton, USA, 2007
- David Cameron, *PM's speech at Munich Security Conference*, 2011.02.05, forrás: <http://www.number10.gov.uk/news/pms-speech-at-munich-security-conference/>, letöltve: 2012.03.01.
- Der Spiegel, *Unser Problem ist die Integration*, Der Spiegel 21/2006, forrás: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-47004593.html>, letöltve: 2012.03.04.
- Deutsche Islam Konferenz, forrás: <http://www.deutsche-islam-konferenz.de> letöltve: 2012.03.05.
- Antonis A. Ellinas, *The Media and the Far Right in Western Europe*, Cambridge University Press, 2010
- EU 2000/43-as EU irányelv, forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:HU:HTML>, letöltve: 2012.03.05. ,
- EU 2000/78-as EU irányelv, forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:HU:HTML>, letöltve: 2012.03.05.
- John R. Bowen, *Can Islam Be French?*, Princeton University Press – Princeton, USA, 2010
- Melissa Kite, *David Cameron studies plans for multi-faith Lords*, The Telegraph, 2011.04.23, forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/8470116/David-Cameron-studies-plans-for-multi-faith-Lords.html>, letöltve: 2011.12.08.
- MME, *A Parlament szavazott az egyházi törvény módosításáról – egyház maradt a Magyarországi Muszlimok Egyháza*, forrás: http://iszlamblog.hu/index.php?content_type=article&content_id=905 letöltve: 2012.03.08.
- Tariq Modood, *Multicultural Politics – Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA, 2005
- Tariq Modood, *Multiculturalism*, Polity Press, Cambridge, 2007
- Tariq Modood, Anna Triandafyllidou and Ricard Zapata-Barrero(eds.), *Multiculturalism, Muslims and Citizenship*, Routledge, UK, 2006.
- Jørgen S. Nielsen Samim Akgönül, Ahmet Alibašić, Brigitte Maréchal, Christian Moe (eds.) *Yearbook of Muslims in Europe – Volume 2*, Brill, Leiden, Boston, 2010
- Open Society Institute, *Muslims in Berlin*, Open Society Institute, Budapest, New York, 2010
- Pew Research Center, *The Future of the Global Muslim Population – Projections for 2010-2030*, Pew Research Center, Washington DC, USA, 2011, forrás: <http://pew-research.org/pubs/1872/muslim-population-projections-worldwide-fast-growth>, letöltve 2011.12.11.
- Jan Raath, Rinus Penninx, Kees Groenendijk, Astrid Meyer (eds.), *Western Europe and its Islam* Brill – Leiden, Boston, Köln, 2001
- Andrea Riccardi, *Együttélés*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- Rostoványi Zsolt (szerk.), *Az Iszlám Európában*, Aula, Budapest, 2010

- Steven Vertovec & Susanne Wessendorf(eds.), *The Multiculturalism Backlash*, Routledge, UK, 2010
- Tom Whitehead, *Government ties with MCB restored but not for deputy*, The Telegraph, 2010.01.15., forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/6998562/Government-ties-with-MCB-restored-but-not-for-deputy.html>, letöltve: 2011.05.01.
- Rachel Williams and Stephen Bates, *Call for anonymous CVs to stop job interview sexism and racism*, The Guardian 2010.01.01, forrás: <http://www.guardian.co.uk/money/2010/jan/01/job-discrimination-anonymous-cvs-report> letöltve: 2012.03.02.

KISEBBSÉGGKUTATÁS
SZEMLE

